

Una selva oscura

Християнството идва в Странджа, преди езичеството да си отиде. Сега хората там живеят в невероятен свят от легенди, суеверия и следкомунистически слухове

Мистичната Странджа планина, която се простира в най-отдалечения югоизточен край на България и навлиза далеч навътре в Турция, е най-непознатият район на България. Християнството и езичеството съжителстват безконфликтно навсякъде из тази планина - тракийски оброчища, свързани с култа към Слънцето, римски светилища, места за езически ритуали и християнски параклиси си делят може би най-непокътнатата гъбова гора в Европа.

Christianity came to Strandzha before paganism had gone, and its people live amid an astonishing mix of legend, superstition, and post-Communist hearsay

Mystic Mount Strandzha occupies Bulgaria's furthest-flung south-west and enters deep into Turkey. It is the country's least-known corner. Christianity and paganism coexist peacefully across this mountain. Thracian Sun-cult altars, Roman shrines, sites of pagan rites, and Christian chapels share what is perhaps Europe's most virginal oak forest.

За да се влезе зад граничния „кълън“, са необходими няколко разрешения

To enter the area behind the border fence requires several permissions

Пътуваме в сърцето на Странджа и мислим за основното предизвикателство пред нас - как да проникнем в охраняемата зона, която се простира на пет километра навътре от границата на България с Турция. По времето на социализма почти цялата територия на Странджа е попадала в граничен режим и е била недостъпна за обикновени посещения, да не говорим за туризъм. Сега забраната се простира само върху пет километра по протежението на Резовска река, но на нас ни трябва да отидем точно там. Целта ни е неопределена. Чували сме за един фантастичен храм на Аполон, а също и за оскърдните останки от най-голямата социалистическа мистификация в България - светилището на Бастет, египетската богиня с тяло на жена и глава на котка. Но не можем да бъдем сигурни, че ще ги намерим, и не можем да бъдем сигурни, че онова, което ще намерим, ще е това, за което сме чували. Водачите ни не са много ентусиазирани, може би се страхуват, а ние самите като че ли сме дошли от друг свят.

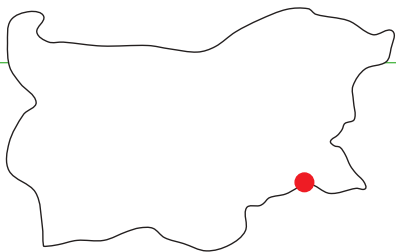
Оказва се, че проникването в граничната зона не е толкова невъзможно - достатъчно е да се свържеш с Историческия музей на Малко Търново, за да ти съдействат за разрешение, да намериш водач и много здрав джип.

Справяме се доста бързо. Оставаме документи за самоличност при полиция на входа в зоната и започваме да подскачаме с джипа по двете кални бразди, които навлизат навътре, почти успоредно на граничната бразда. Много скоро установяваме колко важен е добрият водач - пътят ни криволичи из лабиринт от просеки, двете бразди отдавна са останали зад нас и вече се сещаме за тях почти като за булевард. Не повече от километър, но половин час по-късно

спираме пред Мишкова нива, в подножието на най-високия връх на Странджа на българска територия - Голямо градище. Трябва да се изкачим на по-малко от 50 метра, за да видим през дърветата огромните каменни блокове на едно от най-слабо познатите и в същото време от най-зашеметяващите езически светилища в Европа. Най-напред се приближаваме към останките от постройката, в която някога са живели жреците на храма. От нея е останало малко - най-впечатляващото е изработеното от монолитен камък стъпало, а също и като че ли запокитено на тревата от лошо дете корито на жертвеник. Остатъци от стени маркират очертанията на две помещения.

Спираме на стъпалото. Интересно е, но и разтърсващо. Величествената и абсолютно непипната от човешка ръка природа може да бъде страшна. По комунистическо време тук са щъкали граничари, стрелящи на месо по източногерманци и поляци, опитващи се да избягат „на Запад“, в Турция. Но сега няма никой. Дори по обяд в гората се чуват бухали. ►

Traveling into the Strandzha, we contemplate what is the greatest challenge ahead: infiltrating ourselves into the border zone high security strip which extends five kilometres from the Turkish border. During Socialist times, practically the entire Strandzha was deemed a border area, out of bounds to casual visitors, let alone tourists. Today, prohibition only extends over some three miles from the Rezovska River, but that is precisely where we are aiming. Our aim is loosely defined. We have heard of a fantastic temple of Apollo, and recall a Socialist-era rumour that remains are to be found of a shrine to Bastet, an Egyptian goddess with the body of a woman and the head of a cat. Yet we cannot be sure of finding any of this, or of it squaring with our expectations. Our guides are none too enthusiastic. Perhaps they are wary, and perhaps we are far too alien for them. The security strip turns out not to be so forbidding after all. One contacts the Malko Turnovo History Museum and its staff will help you get the permit. You need a good guide and a sturdy cross-country vehicle. We do it all quite fast, leave our IDs with the policeman at the entrance to the strip, and shake on across country over two rutted tracks that run alongside the border. The importance of a good guide becomes apparent very quickly: we soon leave the rutted tracks (Ah! Civilisation...) behind and get meandering down a confusing labyrinth of forest paths. Having covered not more than two thirds of a mile, but taken over half an hour over it, we come to Mishkova Niva, a meadow at the foot of the Bulgarian Strandzha's tallest peak, Golyamo Gradishte. We climb something like

Природата камо че ли иска да си прибере
хилядолетията история
Nature seems to want back the millennia of history

В сенчестата гора на Странджа продължава
да се вързгала каменен съд, използван от траките
за ритуални жертвоприношения

A stone pot the Thracians used for ritual offerings
still lingers on in the shady forest of Strandzha Mountain

150 feet up it and at last see hidden among the trees the huge boulders of one of Europe's least-known, yet most fascinating pagan shrines. We first walk up to the building where the shamans lived. Little of it remains. A monolithic stone step is perhaps the most impressive ruin. A stone tub where sacrifices were conducted lies over the grass as if thrown there by a child in a fit of temper. Remains of walls outline two rooms.

We climb onto the step, feeling both fascinated and a little trepid. Left free from human intervention, nature grows both grandiose and fearsome. In Communist times, armed border guards had the run of the area, shooting to kill East Germans and Poles trying to flee "Westward," into Turkey, at that time seen as West. Now there is nobody, and owls call in the forest even at midday. ►

Мишкова нива е едно от местата, където fotografia не е в състояние да предаде точно усещането за размер
Mishkova Niva is one of the places where photography is unable to render the sense of dimension

По-нататък е храмът на Аполон и той наистина успява да ни закове на място. В средата на нищото, на една дива зелена поляна, се издига масивна постройка от камък, полуразрушена. Или по-точно - полуизградена. Част от номерираните от археолозите каменни блокове все още не са наредени по предполагаемите им места. Ако това беше на 400 метра по-надолу, мислим си, правителството отдавна да го беше обявило за национално богатство, наоколо щеше да има музей с билет, струващ най-малко 10 евро, а слезлите от симетрично паркирали автобуси туристи вече щяха да пият бира в специално изградена закусвалня. Но това е България. Не, това е Странджа... Тя обича да пази тайните си.

Макар да сме зашеметени от размерите, от природата и най-вече от тоталната изолираност и недостъпност на това място, не можем да си спестим малко „доказуема“ информация. Водачите ни разказват: Постройката е издигната като гробница на тракийски владетел около IV в. пр. Хр., а по-късно е превърната от римляните в херон - храм на Аполон. Огромните каменни блокове очертават централното цилиндрично помещение на гробницата, както и двете масивни стени, които са я

опасвали. От украсата са запазени части от колони и един възхитителен фронтон, който се намира в музея на Малко Търново. Какво ли е ставало тук преди 2000 години, когато Странджа е била една отдалечена провинция на Рим? А преди 20 000? Трудно е да се сложи в думи усещането за изолация, но то - на Мишкова нива - като че ли има за цел да затвърди, не да разсее леко ирационалните ни очаквания. Какво правим ние тук? Та нали това място е извън всички туристически маршрути, извън дори пътеводителите на *Rough Guide*? Водачите ни като че ли могат да четат мисли.

Усещаме, че инстинктивно се отдръпват. Не е ли време да се връщаме в Малко Търново, където започва народно тържество, морално и финансово подкрепено от Американския корпус на мира?

Решението ни да се качим още по-нагоре, да видим Същинското Нещо, е твърдо, казваме на главния ни водач. Той може би е най-добрият познавач на тези райони - хората от околните села, с които говорихме, бяха пътували до отстоящия на 70 километра голям град Бургас преди средно 15 години. Макар от

самото начало да посреща сдържано интереса ни към Мястото, водачът ни стоически понася нашето любопитство. А ние просто нямаме търпение да видим скалата, около която се разиграва една от най-мистериозните драми по времето на социализма. ►

Пътищата към връх Голямо градище са почти непроходими
The roads to Golyamo Gradishte are almost inaccessible

Apollo's temple follows, and manages truly to stop us in our tracks. In the middle of nowhere, on a wild green meadow, stands a massive stone edifice. It is half-destroyed, or perhaps half-built. Some of the stone slabs that archaeologists have carefully numbered are yet to take their supposed places. If all this were a mere quarter of a mile downhill, the government would long have declared it a heritage site, built a museum charging a minimum of 10 euro a head, and tourists would be pouring off parallel-parked coaches and piling into makeshift cafés for cold beers. But this is Bulgaria. No, this is the Strandzha: a place that would not give its secrets away. Though the sheer dimensions, surrounding nature, and utter splendid isolation of this site are enough by themselves, it is worthwhile to let a few facts intrude. Our guides tell us that the edifice was built as the tomb of a Thracian ruler in about the 4th Century BC, being turned into a temple of Apollo, or *heroon*, in Roman times. The massive slabs outline the circular burial chamber in the middle and the twin massive walls around it. Preserved decorative elements include parts of

columns and a fascinating portico which is today at the Malko Turnovo museum.

Whatever went on here 2000 years ago, when the Strandzha was a far-flung Roman province? And, for that matter, what went on 20,000 years ago? The sense of isolation is hard to put into words, yet it is palpable enough at Mishkova Niva, seeming to cement rather than dispel our slightly irrational expectations. Whatever are we doing here? This is a spot well away from any tourist routes, unknown even to the *Rough Guide*.

Our guides appear to be reading our thoughts. They instinctively draw away from us, leaving us to muse over our thoughts. Surely, it is time to return to Malko Turnovo and join the festival sponsored and supported by the US Peace Corps!? Yet, our resolve to climb further upwards and see The Site wins, and we summon our chief guide.

Of all men, he probably knows these parts best. Local villagers we had spoken with seemed not to care much for their surroundings, having traveled but rarely to the nearest city of Burgas, some 40 miles away. The guide shows some initial reserve about our interest in The Site, yet eventually takes it all in good humour. Besides, we are genuinely curious to see the rock around which one of the Socialist era's greatest mysteries revolves. ►

В основата на мистерията стои пророчицата Ванга (1911-1996 г.)

Clairvoyant Vanga (1911-1996) was at the basis of the mystery

Тази история започва с Ванга, българската ясновидка, чиито слепи очи виждали неща, недостижими за „обикновените“ хора. (Ако сте летели с България Ер през август, вече знаете за кого става дума, нали?) През 1981 г. при нея идва възрастен човек, който търси съвет как да разчете географска карта. Твърди, че е разпитвал за омачкания лист, изписан със странни знаци, в София, но никой от професорите там не могъл да му помогне. Ванга му казва, че картата е събрана и не съдържа информация за съкровища, но кара племенницата си да я прекопира тайно върху куптия от шоколадови бонбони. След това го отправя. По-късно Ванга обяснява на племенницата си Красимира Стоянова, че картата сочи мястото на каменен саркофаг, заровен дълбоко под земята „преди хиляди години“. От вътрешната му страна с неизвестно на човечеството писмо е записана историята на света „2000 години преди нашето време и 2000 години след него“. Според видението на Ванга саркофагът е бил донесен по море от египтяни - роби, войници и висши началници. Бил спуснат дълбоко под земята, покрит с огромно количество пръст, а после всички, които участвали в заравянето му, били избити. Мястото е в Странджа, до турската граница. Ванга, която никога не е била в Странджа и която е загубила зрението си още като тийнейджър преди войната, описва в детайли топографията на района: поляна с издигаща се до нея скала. Разказът на Ванга най-вероятно щял да остане само въдъхновение за трескави иманяри и красива легенда, ако мястото не се оказва в граничната зона и ако в историята не се намесва Людмила Живкова, дъщерята на тогавашния социалистически диктатор Тодор Живков. Красимира разказва историята на Кръстю Мутафчиев - един от приближените на Людмила Живкова, той пък я преразказва на високопоставената си приятелка. По онова време нейните увлечения към окултизма са вече доказан факт и тази история наистина я впечатлява. В резултат Красимира, Кръстю Мутафчиев и още трима души тръгват в началото на май 1981 г. за Странджа. Изпратени от Людмила и напътствани от Ванга, те издирват мястото. В дивата непрогледна гора, в която ние, въоръжени с добър водач и джип, едва не се загубихме, те вървят, насочвани единствено от описанията на Ванга. И намират мястото. Това е изходът на антични римски (а може би тракийски) мини, чиито галерии се вят километри навътре под земята. Петимата просто застават пред скалата, някак „естествено“, сякаш винаги са знаели, че трябва да дойдат точно тук. Макар да се спи под открито небе на такова място да е рисковано, петимата решават да следват съвета на Ванга: „Чакайте първите лъчи на слънцето, а после на луната.“ Чудото се случва на другия ден. Над издигащите се над удадения в пролетен гъжг огън пари се показва слънцето. Неговите лъчи започват да рисуват странна картина. „На горния край на скалата забелязахме три древни соларни кръга с диаметър около 20 см, един горе и два под него на равни разстояния“, разказва Красимира ▶

It all began with Vanga, the Bulgarian psychic whose blind eyes saw what seeing eyes could not (if you flew Bulgaria Air in August, you will know of her). In 1981, an elderly man called on her to ask her help in reading a map. He claimed to have taken the crumpled scrap of paper with its strange runes to Sofia professors, none of whom had been able to decipher it. Vanga told him that the map was wrong and did not contain the whereabouts of any hidden hoards. However, she did ask her niece to copy the document discretely on the back of a chocolate box before sending the stranger away. Vanga then confided in her niece, Krasimira Stoyanova, that the map points to the site of a stone sarcophagus buried deep into the ground millennia ago. On its internal walls, letters unknown to modern man reveal the fate of the world, "from 2000 years before present times to 2000 years hence." Vanga had seen a vision of the sarcophagus being conveyed by sea surrounded by Egyptian slaves, soldiers, and senior officials. After being lowered deep underground and covered with a vast amount of soil, all who had witnessed its interment had been slain. The site was in

the Strandzha, near the Turkish border. Vanga, who had never been to the Strandzha, and who had gone blind as a teenager before the war, described the locality in detail: a meadow with a rock rising above it. Vanga's tale would most likely have remained the inspiration of fevered antiquaries and romantics if the site had not been so close to the border, and if Ludmilla Zhivkova, daughter of then-Socialist dictator Todor Zhivkov, had not intervened.

Krasimira happened to tell the story to Krustyu Mutafchiev, a Ludmilla Zhivkova acolyte, who in turn related it to his highly placed patron. Ludmilla's hankerings after the occult were a public secret, and the story

naturally engaged her attention.

Thus it was that Krasimira, Krustyu Mutafchiev, and three more people set off to the Strandzha in early May 1981. Sent by Ludmilla and guided by Vanga, they found the site. Merely by using Vanga's descriptions, they

made their way through the wild and dense forest that almost defeated us with our jeep and experienced guide; and they found the place! It was at the entrance to ancient Roman and possibly Thracian mines whose shafts circled for miles underground. The five of them simply wound up by the rock "naturally," as if they had always known exactly where to head. Though sleeping rough in these parts may seem foolhardy, they followed Vanga's advice: "Await the first rays of the sun, and then of the moon." The miracle did, indeed, occur on the following dawn. The sun's rays broke through the steam that rose from the bonfire put out by a spring shower, and painted an intriguing picture. "At the upper edge of the boulder we noted three ancient solar circles about 20cm in diameter; one at the top, and two below it, set equidistant," writes Krasimira in one of her books on Vanga. "Nothing happened for about half an hour. Then, a solar ray flickered along the top of the boulder before sliding to the solar circles and moving across them in a motion describing a triangle."

That evening, the moon's rays replicated the motion of the sun. "We were so overwhelmed, we continued standing before the boulder in the pitch darkness, nobody daring to break the silence; and then happened something I shall remember for as long as I live, for it transcends even the greatest of miracles..." ►

Да изобразяват човек на кон е било обичайно за траките, нахотка в Мишкова нива
The Thracian liked to depict men on horses, a find at Mishkova Niva

Людмила Живкова, тогава министър на културата и всемогъща дъщеря на всемогъщ диктатор
Ludmilla Zhivkova, then minister of culture and omnipotent daughter of an omnipotent dictator

Стоянова в една от книгите си за Ванга. „Около половин час не се случи нищо. След това слънчев лъч заигра по върха на скалата, слезе малко по-надолу - до соларните кръгове, и започна да се движи по тях последователно от дясно на ляво и да описва светлинен триъгълник.“ Вечерта първите лунни лъчи повтарят играта на слънчевите. „Бяхме толкова впечатлени, че продължавахме да стоим пред скалата в непрогледния мрак и никой не смееше да наруши тишината. И тогава се случи нещо, което ще помня цял живот, защото надминава и най-големите чудеса... Едната страна на скалата, пред която стояхме, изведнъж светна някак отвътре - като екран на телевизор. Открои се съвсем ясно на фона на тъмнината в светлосив цвят. И миг след това в открояващо се бяло се появиха две фигури...“ Красимира разказва, че видяла голямо триизмерно изображение на старец, който приличал на Моисей, както е рисуван от ренесансовите художници. „Имаше бяла, спусната до раменете коса и бяла брада. Облечен беше в дълга бяла роба. Лявата му ръка беше спусната покрай тялото, а дясната - протегната към

One face of the boulder suddenly glinted from within, like a television screen. The light grey shine stood out clearly amid the darkness. And an instant later, two figures appeared shrouded in white...” Krasimira relates seeing a large apparition of an old man resembling a Renaissance Moses. “He had white hair down to his shoulders and a white beard. He wore a long white robe. His left arm was by his body, and he held his right arm out to us. In its hand was something round like a ball or perhaps like a device...” The other figure, above and to the right, resembled a Pharaoh. “He looked young. He sat upon a throne... rather an elegant and light throne... On his head was a crown or rather a sign of monarchic distinction that looked like a cone that broadens upwards.”

Truth, mirage, or group hallucination? Impressed and somewhat frightened of what it had seen the group returned to Sofia. A month later, an odd archaeological expedition arrived at the site. The area was ringed off and a small team began work supervised by soldiers with Kalashnikovs. Participants were warned not to divulge anything even to the secret services: Ludmilla had taken complete charge. Years later, one of our guides, who had been an indirect witness,

Наг това гимназио огнище първите посетители на мистериозната мина са видели невероятния фараон

The first visitors to the mysterious pit watched the figure of the improbable pharaoh over this smoldering fire

нас. В гланта си държеше нещо кръгло като монка, като уред...” Другата фигура, която се вижда по-горе вдясно, прилича на фараон. „Изглеждаше млад. Седеше на трон... по-скоро изящен трон с лека конструкция... На главата си имаше корона или нещо подобно, което представляваше конус, разширяващ се нагоре.“ Истина, Фата Моргана или групова халюцинация? Впечатлена и донякъде уплашена от преживяването си, групата се прибира в София. Месец по-късно в района идва странна археологическа експедиция. Мястото е отцепено и малоброен екип започва да работи, охраняван от военни с калашници. Участниците са предупредени да не дават информация дори на тайните служби - Людмила е взела всичко в свои ръце. Години по-късно един от нашите водачи, непряк свидетел на експедицията, разказва, че „софиянци“ са извадили тонове пръст от мините и се натъквали на следи, че „сърковицето“ е било издирвано много преди тях. „Един ден, след като стигнахме на 15 метра дълбочина и стотици тонове скална маса бяха изхвърлени, открихме парчета от следвоенни съветски и български вестници“, казва един от членовете на експедицията. Екипът се натъква и на сонди, правени от германците, а също и на прабългарски кандила и римски керемиди. ►

tells us that the “Sofia townies” removed tons of soil from the mineshafts, coming across traces of prospecting by earlier antiquaries. “One day, after getting to 15 metres below the surface and removing tons of rocks, we came across shreds of post-War Soviet and Bulgarian newspapers,” said an expedition participant. The team also came across boreholes sunk by the Germans, and also old Bulgar ritual lamps and Roman roof tiles. ►

Мишкова нива през 1981 г. Участниците в официалната университетска експедиция не са знаели нищо за масираните разкопки на половин километър по-нагоре

Mishkova Niva in 1981. The members of the official academic expedition were not told anything about the massive excavations taking place half a kilometre up the hill

photography by ANGEL GYUROV

Оттам нататък лайтмотив на историята става смъртта. Докато екипът е в София за анализ на находките, умира Людмила Живкова. Около внезапната ѝ смърт, която по официална информация се дължи на сърдечен удар, започват да витаят най-различни слухове. Един от тях е за самоубийство.

Археолозите се връщат в Странджа със съдействието на един от министрите в тогавашното комунистическо правителство. При пристигането си в Малко Търново те научават, че и министърът е починал. Твърдят, че тогава решили да спрат работа. По-късно единият от екипа катастрофира тежко и остава дълго в кома, двамата от военните, участвали в разкопките, също умират. Животът на останалите се обкръква, режимът им преправя биографиите и вкарва някои от тях в затвора.

Не е ясно доколко може да се вярва на повечето от тези невероятно звучащи неща. Официално, участвалите в разкопките твърдят, че не са открили нищо съществено. Но каквото и да се е случило, най-накрая няколко големи военни камиона отпътуват от мястото, а след тях местните хора намират входа към мините взривен, затрупан и потопен в бликнала от недрата на земята подземна река.

Ето ни сега и нас на същото това място, гледайки с неразбиране и скептицизъм същата тази скала, ровейки с пръчка в същото това огнище, над

което преди повече от 20 години се е издигнало слънцето в този странен ден. Сега входът за пещерата е удавен в зеления сала локва, а камъните около него са посипани с ясно различими отпадъци от мината. Всичко е потопено във времето, изчезнало безвъзвратно.

Остатъците от римските галерии са завинаги запечатани. Провокираната от Ванга, Людмила Живкова или кой знае кой мистерия, или мистификация - също.

Скалата обаче е пред нас. Нашият водач ни сочи къде в релефа на камъка можем да различим котешка глава.

Старае се, защото е учтив и се опитва да изпълни желанието ни - но не скрива скептицизма си. По отношение на котката върху скалата със сигурност е прав - налягаме се да я видим и накрая сме готови да различим и африканска бойна маска върху черна стена. Но бавно, като че ли в сън посред бял ден, главата на котка се показва...

Чудим се какъв ли е отговорът на мистичната социстория на това място.

Теориите са може би колкото броя на жителите на близкото градче Малко Търново.

Възможно е обяснението да се крие в увлечението на Людмила Живкова към окултизма и склонността ѝ през последните години от живота си да се

С много въображение върху скалата над входа на пещерата може да се види котешка глава

It takes a lot of imagination to discern a cat's head in this rock above the cave's entrance

Жена с глава на котка: египетската богиня Бастет
A woman with the head of a cat: Egyptian goddess Bastet

вслушва повече в гласовете на спиритисти, отколкото в логиката на действителността.

Според Красимира Стоянова черният саркофаг е положен в Странджа през годините на залеза на египетската цивилизация, по времето на Птоломея, след 323 година пр. Хр. Жреците, които „притежавали изумителни сведения за световното познание - от сътворението на света до далечното бъдеще след хиляди години“, предвидили края на Египет и побързали да скрият своята тайна в това отдалечено от големите центрове на държавността и слабо населено място. То им е било познато от многобройните траки, които се сражавали в армията на Александър Македонски и „после се заселвали в долината на Нил“. Писмото върху вътрешната страна на саркофага е може би най-старата египетска писменост, която още не е напълно разчетена. Ванга казва, че с тази писменост е разказана причината за провала на предишните цивилизации и предупреждение към сегашната. „Египтяните никога не са правили нещо случайно, всяко тяхно действие, да не говорим за важната мисия в Странджа планина, се е подчинявало на определени магически и религиозни ритуали.“ Това според Красимира Стоянова са Четвъртата и Петата област на Отвъдния свят, описан в книгата „Ам Дуат“. В древните египетски текстове Петата област представлява тунел, пълен с вода, който води от ►

From that point on, death became the *leitmotif* of the story. While the team was analysing its finds in Sofia, Ludmilla Zhivkova died. Her sudden death, officially ascribed to a heart attack, became the stuff of rumour and legend. One version implied suicide.

The archaeologists returned to the Strandzha with the assistance of a government minister, only to learn of his death as they arrived in Malko Turnovo. It was then that they decided to drop any further exploration. Later, a team leader crashed in his car and spent a long time in a coma, while two soldier guards also died. The lives of the survivors turned upside down, some even ending up in prison.

How much credence can one lend such far-fetched tales? On the record, those who took part in the dig claim not to have found anything significant. Whatever happened, the truth, ultimately, is that several large army trucks drove away from the site, and after them locals found the mine head blown up, covered in dirt, and submerged in the waters of an underground spring.

And here we are at the very spot where all this happened, looking skeptically at that very boulder, poking about with sticks over the remains of the very bonfire through whose fumes the sun had risen on that fateful morning two decades ago. Today, the mine head is a stagnant green pool, and the stones around are strewn with clearly visible mine detritus. It is all immersed in time and gone forever. The remains of the Roman mine shafts are sealed evermore, as is the mystery (or

perhaps mystification) inflamed by Vanga or Ludmilla Zhivkova or any of the other participants.

The boulder, however, has survived, and is facing us. Our guide points out the spot where a feline head is supposedly visible. He is solicitously polite, but cannot hide his skepticism. And this skepticism certainly seems well founded, at least as far as the cat's head is concerned. We squint so hard trying to make it out, that ultimately our eyes are ready to distinguish any shape, even an African battle mask on a black backdrop. Yet, slowly, as in a midday dream, the cat's head does indeed emerge...

What is really beneath the Communist-era mystique of this site? There surely are as many hypotheses about it as there are people in nearby Malko Turnovo. Possibly the explanation lies in Ludmilla Zhivkova's hankerings after the occult, and in her growing propensity to believe more in spiritualists than in the logic of reality.

Krasimira Stoyanova believes that the black sarcophagus was interred in the Strandzha during the decline of Ancient Egypt, under Ptolemy, and after 323 BC. The shamans, who "possessed astonishing knowledge of the world extending millennia into the future," foresaw the end of Egypt and hastened to hide their enigma in a distant and sparsely populated spot. The site had been suggested to them by the numerous Thracian soldiers of Alexander of Macedon who had "settled in the Nile Valley" after his death. The writing inside the sarcophagus is possibly in the oldest of Egyptian scripts which ►

HOTEL CRYSTAL PALACE SOFIA

*Unique architecture
combined with
comfort and style*

• Restaurant • Lobby-bar • Business foyer •
Conference hall • Sport center • Underground parking

1000 Sofia, 14 Shipka str.
Phone: 948 94 88, 948 94 89; Fax 948 94 90
e-mail: crystalpalace@isasat.net
www.crystalpalace-sofia.com

photography by ANGEL GYUROV

изток на запад, и се изкачва към голям сфинкс, „чиято задница е затрупана с пясък“. Стояновова намеква, че е въпрос на време по тези места да бъде открита истинска египетска пирамида, което несъмнено ще превърне мечтата на странджанци за тълпи от организирани туристи в действителност. Според Христо Мутафчиев обектът е построен по астрономически архитектурен план. Щрихите му определят контурите на жена-котка, ято птици и костенурка с две глави. Според египетската митология котката е богинята Бастет, а костенурката - Земята. Мутафчиев смята, че това е гробницата на богинята Бастет, а странните символи от оригиналната иманярска карта - прабългарско писмо, което са използвали... египтяните още преди Библейския потоп.

Има и по-земни обяснения. В края на 70-те Людмила Живкова започва да осъществява своя амбициозен проект „1300 години България“ - епитом на българската соцграндомания. За да представи страната като богата и натъпкана с културно наследство, със съдействието на тайните служби тя започва да изкупува от други държави всякакви исторически паметници, свързани с историята на България. Тази дейност явно е погълнала много пари, тъй като след смъртта на Людмила предизвиква първия сериозен вътрешен скандал сред управляващите. Един от помощниците на Людмила е Кръстю Мутафчиев - през 1981 г. той е шеф в „Културно наследство“ - звено в Министерството на външните работи, което координира търговската дейност с исторически паметници. След смъртта на Людмила във връзка с дейността на „Културно наследство“ започва дело срещу заместник-министъра на външните работи Живко Попов. Самият Кръстю Мутафчиев прекарва седем и половина години в затвора, след като службите го обвиняват в злоупотреби. В незаконна търговия със злато е заподозрян и един от доказаните главорези на режима - генерал Мирчо Спасов, който индиректно контролира „Културно наследство“. Един от свидетелите по процеса срещу Живко Попов твърди, че Мирчо Спасов му е показвал куфарче с шест-седем килограма златна бижутерия, като е настоявал накитите да бъдат продадени тихомълком чрез магазините на „Кореком“ и средствата да бъдат преведени на фонд „1300 години България“.

Качваме се обратно в джипа малко объркани - в крайна сметка, ако Ванга е права, че под мястото, където току-що стояхме, е скрито духовно съкровище за човечеството, то тя най-вероятно е права и за останалото - че светът не е дорасъл да го придобие.

remains to be fully deciphered. Vanga had said that it revealed the reasons for the collapse of ancient civilizations, and contained a warning to our day. "Egyptians never did anything without a reason; every action of theirs, including the important mission to Mount Strandzha, was predetermined by set magic and religious rites." Krasimira feels that the site corresponds to the Fourth and Fifth Planes of the Underworld, as described in the Book of Am Duat. The ancient text describes the Fifth Plane as a water-filled tunnel leading from East to West and ascending to a large sphinx "whose rear is submerged in sand." Stoyanova implies that with time, a genuine Egyptian pyramid will be discovered hereabouts. Of course, any such discovery would doubtless make the locals' dreams of crowds of organized tourists come true!

For his part, Khristo Mutafchiev believes that the site layout follows an astronomic pattern. Its outlines resemble a cat-woman, a flock of birds, and a twin-headed tortoise. In Egyptian mythology, the cat-woman was the goddess Bastet, and the tortoise represented the Earth. Mutafchiev believes that the tomb is that of Bastet herself, and the strange runes on the old antiquaries' map is Old Bulgar writing which according to him derives from Egyptian runes predating the Biblical deluge...

There is no shortage of more down-to-earth explanations. In the late 1970s, Ludmilla Zhivkova launched an ambitious project to celebrate the 1300th anniversary of Bulgaria's statehood; it was to turn into *the* emblematic Communist folly. In order to stress Bulgaria's spiritual wealth, she enlisted the secret services in a large-scale enterprise to purchase from around the globe all manner of historical *objets* linked with Bulgaria. This cost a fortune and was to lead to the first serious intra-Party

Откритият на Мишкова нива фронтон поставя
повече въпроси, отколкото отговори

The portico discovered at Mishkova Niva holds more
questions than answers

scandal after Ludmilla's death. Krustyu Mutafchiev was among Ludmilla's lieutenants. In 1981, he headed the Artistic Heritage Department: a Ministry of Foreign Affairs agency coordinating the purchase of historical *objets*.

When Ludmilla died, the artistic heritage office was involved in the trial against former Deputy Foreign Minister Zhivko Popov. Krustyu Mutafchiev himself served over seven years in jail, convicted of embezzlement. Infamous regime executioner General Mircho Spasov, who indirectly controlled the artistic heritage office, was also accused of selling gold on the black market. A trial witness testified that Spasov had showed him a briefcase with several kilograms of gold jewelry which was to be sold through Korekom dollar shops, with proceeds going directly into the 1300th anniversary fund.

We climb back into the jeep more than a little perplexed. Ultimately, if Vanga was right and there really *is* a message to humanity beneath our feet, then she must also have been right that humankind is yet to mature sufficiently to understand that message. 🌈

